

DIRECȚII DE REZOLVARE A PROBLEMEI MUNCITOREȘTI ÎN ENCICLICA „RERUM NOVARUM”

Nadia VACARU

Abstract: Depuis sa naissance, l’Eglise est intervenue efficacement dans diverses situations et contextes socio-économiques de la vie humaine, et elle s’est toujours déclarée dans la promotion de la collaboration sociale, de la fraternité chrétienne et de la solidarité humaine. L’Encyclique *Rerum novarum* du pape Léon XIII a inauguré une tradition d’intervention de la papauté dans les problèmes de la société moderne. Le contexte socio-économique dans lequel a été élaborée et promulguée l’Encyclique *Rerum Novarum* mettait l’Eglise en face de deux menaces: la violation des droits de la personne humaine et le mouvement idéologique antireligieux représenté par le socialisme. Face à ces dangers, l’Eglise propose d’exploiter les ressources de l’éducation et de soutenir un environnement chrétien. Les obligations des travailleurs comprennent la réalisation, pleinement et fidèlement, du travail auquel ils se sont engagés sous contrat, librement et en respectant le principe de la justice. En ce qui concerne les employeurs, ils doivent valoriser le travail et respecter la dignité humaine des travailleurs. Trouver un remède au problème des travailleurs exige une coopération efficace, avec mesure et sagesse, de l’autorité publique, des chefs d’Etat, des employeurs et des riches, ainsi que des prolétaires eux-mêmes.

Mots-clés: doctrine sociale, dignité humaine, fraternité chrétienne, collaboration sociale, solidarité.

Introducere

Magisteriul Papei Leon al XIII-lea, prin Enciclica *Rerum novarum*, se concentrează asupra așa-numitei problematice sociale, adică acel fenomen nou care reprezenta totalitatea problemelor generate de conflictul dintre capital și muncă în contextul decisiv al revoluției industriale. Răspunzând așteptărilor unei generații de catolici în materie de doctrină socială, cu scopul de a conforma propria contribuție cu directivele Sfântului Scaun, Enciclica *Rerum novarum* a Papei Leon al XIII-lea a reprezentat începutul oficial al Doctrinei sociale a Bisericii.

În momentul alegerii sale ca papă, Sfântul Scaun se afla într-o situație cu totul inedită: nu mai deținea niciun statut juridic în plan internațional și nu mai avea niciun suport teritorial. Papa Leon al XIII-lea a fost primul papă care nu mai era un suveran temporal, astfel încât a trebuit să găsească

un mod nou de exercitare a misiunii pontificale, într-un context politic și cultural complet nou. Societatea respectivă trecea de la o lume rurală la una industrială și era marcată de separarea dintre stat și Biserică, dar și de mari și numeroase provocări pe scena politică și economică.

1. **Intervenția Bisericii cu scopul rezolvării problemei muncitorești**

Biserica parcurge evenimentele istoriei împreună cu întreaga omenire. Ea trăiește în lume și, deși nu este din lume (cf. *In* 17,14-16), este chemată să slujească potrivit propriei misiuni, aceea de a-i invita pe toți oamenii să se dăruiească total pentru a face să crească mereu o civilizație autentică, orientată mai mult spre căutarea unei dezvoltări umane integrale și solidare. În consecință, încă de la nașterea sa, Biserica a intervenit în mod concret în diferite situații și contexte socio-economice ale vieții oamenilor. De-a lungul secolelor, se poate observa cum această intervenție a avut un caracter continuu, dezvoltându-se și asumându-și forme diverse¹. În rezolvarea problemei muncitorești, intervenția Bisericii este pe deplin îndreptățită, deoarece nu ar putea fi găsită o soluție validă fără a recurge la valorile religioase și la Biserică². De asemenea, lipsa unei implicări din partea Bisericii ar putea fi interpretată ca o neglijare a propriilor îndatoriri.

Învățătura socială a Bisericii este caracterizată de o accentuată dimensiune istorică, impusă de diversitatea momentelor în care au fost elaborate documentele respective, precum și de natura însăși a magisteriului social. Fiind vorba despre un ansamblu teoretico-practic, rod al unei dialectici între evanghelie și viață, principii permanente și momente istorice, teorie și practică, doctrina socială a Bisericii nu se încheie într-o construcție rigidă și definitivă de cunoștințe, dar dă dovadă de o dezvoltare istorică, fiind influențată de schimbarea instituțiilor, a ideologiilor, a mișcărilor culturale, a ideilor religioase, precum și a viziunilor asupra grupurilor sociale și a instituțiilor³.

Constituind fundamentele Doctrinei sociale a Bisericii, Enciclica *Rerum novarum*, despre condiția muncitorilor, este un text emblematic ce inaugurează o tradiție de intervenție din partea papalității în problemele societății moderne.

Leon al XIII-lea a contribuit direct la inițierea unei noi modalități de acțiune a Bisericii: de acum înainte Biserica se va implica direct în sfera laică prin intermediul

---

¹ Cf. G. FROSINI, *Il pensiero sociale dei Padri*, Queriniana, Brescia 1996.

² Cf. LEON AL XIII-LEA, „Enciclica *Rerum novarum*”, în *Acta Leonis XIII*, 11 (1892) 98-144; în *Lettres Apostoliques de S.S. Léon XIII, Encycliques, Brefs, etc., Texte latin avec la traduction française en regard* III, Paris 1894, 8.

³ Cf. M. TOSSEO, *Famiglia, Lavoro e Società*, Las, Roma 1994, 27.

mirenilor pe care îi va controla doar sub aspect spiritual. Ea a acceptat să-și îndeplinească funcția într-o societate democratică, sperând să recucerească clasa muncitoare și să devină astfel puternică, pentru că problema relațiilor dintre puterile laice și spirituale va fi rezolvată prin reîncreștinarea puterii politice. Din aceste considerente Biserica a acceptat să se secularizeze, realizând astfel cea mai semnificativă transformare a sa. Prin aceste acțiuni, Leon al XIII-lea a inițiat concilierea democrației cu creștinismul – în primul rând, cu catolicismul – și a încurajat debutul democrației creștine ca forță politică⁴.

„Tema centrală a enciclicei este instalarea unei ordini sociale drepte: pentru aceasta trebuie găsite criteriile de judecată care să ajute la evaluarea orânduirilor social-politice existente și să ofere planuri de acțiune în vederea transformării lor corespunzătoare”⁵.

Contextul socio-economic în care a fost elaborată și promulgată Enciclica *Rerum novarum* a fost marcat de o adevărată dezvoltare, determinată și de afirmarea unei noi culturi, sub impactul unor fenomene ample și complexe: civilizația industrială (mai ales în aspectele socio-economice), precum și Revoluția Franceză și socialism (din perspectivă ideologică). Astfel, procesul de industrializare, care a avut originile în țările protestante din nordul Europei și în America de Nord și care s-a difuzat ulterior în toate țările catolice din Europa, pune Biserica în fața a două amenințări: încălcarea drepturilor persoanei umane (prin exploatarea excesivă a muncitorilor) și mișcarea ideologică profund antireligioasă reprezentată de socialism.

Revoluția industrială a fost pentru Biserică o mare provocare, la care magisteriul social a răspuns cu puterea profeției, afirmând principiile de o validitate universală și de permanentă actualitate, în sprijinul omului care muncește și al drepturilor sale. Destinatară a mesajului Bisericii a fost multe secole de-a rândul o societate de tip agrar, caracterizată de ritmuri regulate și ciclice; acum, evanghelia trebuia vestită și trăită într-un nou *areopag*, în tumultul evenimentelor sociale ale unei societăți mai dinamice, ținând cont de complexitatea noilor fenomene și a transformărilor de neînchipuit devenite posibile prin tehnică. În centrul grijii pastorale a Bisericii se pune din ce în ce mai urgent *problema muncitorească*, adică problema exploatării muncitorilor, provocată de noua organizare industrială a muncii de tip capitalist, și, nu mai puțin gravă, problema instrumentalizării ideologice, socialiste și comuniste, a revendicărilor juste ale lumii muncii⁶.

---

⁴ D. SÎRGIHI, „Unele considerațiuni privind problema inițierii democrației creștine în Franța”, *Studia Universitatis, Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova*, Seria Științe umaniste, 10(40) (2010) 66.

⁵ CONSILIUL PONTIFICAL PENTRU DREPTATE ȘI PACE, *Compendiu de Doctrină Socială a Bisericii*, Sapientia, Iași 2007, 92.

⁶ CONSILIUL PONTIFICAL PENTRU DREPTATE ȘI PACE, *Compendiu de Doctrină Socială a Bisericii*, 224.

Problema tot mai urgentă a condițiilor de viață și de muncă ale clasei proletar-muncitorești reprezenta

marea urgență socială a epocii. (...) Industrializarea și urbanizarea au transformat rapid viața a milioane de persoane, devenite muncitori și locuitori ai orașelor, abandonată substanțial legilor pieței și exigențelor producției, necesităților proprietarilor și preceptelor teoriilor economico-liberale⁷.

Toate acestea supuneau atenției Bisericii noi problematici morale și pastorale inerente situațiilor sociale cu care practic ea nu s-a confruntat înainte și, mai ales, niciodată cu probleme de o importanță atât de mare⁸.

Enciclica *Rerum novarum* enumeră cauzele care provoacă răul social, exclude teoria socialismului ca remediu și expune

doctrina catolică despre muncă, despre dreptul la proprietate, despre principiul colaborării opus luptei de clasă ca mijloc fundamental pentru schimbarea socială, despre drepturile celor slabi, despre demnitatea celor săraci și despre obligațiile celor bogați, despre perfectarea dreptății prin iubire, despre dreptul de a înființa asociații profesionale⁹.

Schimbarea determinată de procesul modernității ridică probleme referitoare la datorii sociale și impunea necesitatea de a nu ignora conflictul obiectiv al raporturilor sociale. În consecință, Magisteriul Bisericii a sesizat problemele sociale legate de noile condiții de muncă și a intervenit pentru o conștientizare din partea creștinilor, astfel încât ei să-și dea seama de gravitatea acestor probleme sociale pe care le ridică revoluția industrială (conflictul dintre clasele sociale, condițiile inumane de muncă ale muncitorilor).

Enciclica *Rerum novarum* a încheiat un secol care a văzut un efort deosebit, atât teoretic, cât și practic, al socialilor catolici și constituie un moment crucial important, recunoscut în unanimitate de istorici. Acest document reprezintă epilogul doctrinal și sistematic al unui secol de studii, teorii, experiențe ale catolicilor în domeniul social: un secol caracterizat de valuri periodice de inovații tehnologice și de procese dificile de adaptare a indivizilor și a mișcărilor sociale¹⁰.

---

⁷ S. PICCIAREDDA, „La recezione internazionale del Pontificato di Leone XIII”, în S. PICCIAREDDA – VV. ALBERTI, *Il mondo di Leone XIII. L'incontro della Chiesa con il XX secolo*, Liberal edizioni, Roma 2006, 9-146, aici 71.

⁸ Cf. G. DELLA BALDA, *Leone XIII. Il Papa, guardia inflessibile del passato, che ha accennato l'avenire al mondo*, Edizioni Graphe.it, Manocalzati 2010, 45.

⁹ CONGREGAȚIA PENTRU EDUCAȚIE CATOLICĂ, *Orientamenti per lo studio e l'insegnamento della dottrina sociale della Chiesa nella formazione sacerdotale*, 32, Tipografia Poliglotta Vaticana, Roma 1988, 24.

¹⁰ Cf. O. BAZZICCHI, *Cent'anni di Rerum Novarum (1891-1991)*, AVE, Roma 1991; cf. G. MANZONE, „La questione sociale nella Enciclica *Rerum novarum*”, *Lateranum*, LXXVI, Pontificia Università Lateranense, Roma 2010 (2), 267-284, aici 273.

Reprezentarea întregii societăți civile ca pe o mare familie de tip patriarhal ne îndeamnă să ne gândim la o viziune paternalistă a autorității. Aceasta era considerată păstrătoarea unei angajări analoge celei a părinților față de fiii lor. În acest fel, autoritatea era investită cu o responsabilitate pur educativă față de popor. Statul este considerat o societate naturală, întrucât ființele umane sunt chemate, prin natura lor, să intre în societatea socială și politică pentru a realiza propriul lor bine¹¹.

Magisteriul Bisericii s-a pronunțat întotdeauna în direcția promovării solidarității umane: „Conciliul al II-lea din Vatican își îndreaptă acum fără șovăire cuvântul nu numai către fiii Bisericii și către toți cei care invocă numele lui Cristos, ci către toți oamenii, dorind să expună tuturor în ce fel concepe prezența și activitatea Bisericii în lumea contemporană”¹².

În virtutea unei înclinații a naturii umane, care se manifestă în tendințe inconfundabile și în aspirații care prevalează asupra tuturor favoritismelor naționaliste și rasiale, toate popoarele constituie o comunitate sau „familie de națiuni”, care se fondează pe valori umane comune tuturor, este orânduită spre binele comun universal și tinde să se structureze astfel încât să creeze supozițiile necesare și instrumentele unei conviețuiri ordonate și pacifice într-o societate de dimensiuni internaționale¹³.

2. Existența și funcțiile claselor sociale

Diferitele clase sociale își trag rădăcinile din natura umană: în consecință, desființarea disparităților sociale (dezideratul socialiștilor) este un lucru imposibil¹⁴. Dimpotrivă, natura umană a fost înzestrată cu diferențe

¹¹ Prin această optică, Papa Pius al XI-lea va afirma corecta instanță prin care capitalul și munca nu se află în opoziție unul față de celălalt și că toate persoanele trebuie să lucreze împreună în mod armonios pentru a realiza binele comun. Tradiționalismul catolic despre o societate civilă structurată în mod ierarhic și organică explică rezistența *Doctrinei sociale a Bisericii* în a accepta democrația și libertățile umane de bază: acestea erau prea individualiste și dăunătoare pentru societate. Viziunea organică asupra societății se referea la ordine, la cooperare și la munca realizată împreună pentru binele comun, dar conflictul nu a fost negat în totalitate, așa cum reiese din faptul că au fost acceptate legitima apărare, teoria războiului corect și chiar omorârea unui tiran. Contactul cu societatea organică a fost modificat de-a lungul anilor, așa cum este evident în recunoașterea cea mai mare acordată democrației, libertății, drepturilor umane. Dar emfaza despre persoanele chemate să trăiască într-o comunitate care caută binele comun ce decurge din binele indivizilor a continuat să fie o poziție fundamentală în *Doctrina socială a Bisericii* (cf. C. CURRAN, „A century of Catholic social teaching”, în *Theology today*, nr. 48, Princeton Theological Seminary, Princeton 1991, 154-169); cf. G. MANZONE, *La questione sociale nella Enciclica Rerum novarum*, 270.

¹² CONCILIUL AL II-LEA DIN VATICAN, Constituția pastorală *Gaudium et spes*, EV 1/1450, 4.

¹³ I. MĂRTINĂ, *Doctrina socială a Bisericii*, I, Editura Universității din București, București 2006, 490.

¹⁴ Cf. LEON AL XIII-LEA, *Enciclica Rerum novarum*, 9.

necesare, variate și profunde: de inteligență, talent, sănătate, forță, ceea ce generează inegalitatea condițiilor sociale. De altfel, această inegalitate și varietatea aduc beneficii atât la nivel individual, cât și social, deoarece desfășurarea vieții sociale necesită competențe variate și funcții sociale diverse.

Contextul și fondul Enciclicei *Rerum novarum* și ale doctrinei sociale a Bisericii reprezintă acel proces de emancipare a vieții sociale, plecând de la ideea unei ordini și rânduieli stabile care avea în religie și în Biserică fundamentele sale și care atribuia fiecăreia, în mod ierarhic, drepturile-datoriile sale¹⁵. Prin această optică trebuie înțeles apelul enciclicei, referitor la obligațiile reciproce dintre patroni și muncitori.

Printre conceptele-cheie ale enciclicei sunt câteva esențiale: împotriva tezelor colectiviste ale socialismului, există din partea Bisericii o apărare a dreptului proprietății private și mai ales a drepturilor muncitorilor, pentru care este legitim dreptul de a ajunge la o condiție demnă de viață prin efortul propriilor activități, pe care ei însă trebuie să le îndeplinească în baza unui salariu just; apărarea dreptului și a datoriei muncii în baza termenilor de umanitate, egalitate și dreptate socială, condamnând orice formă de persecuție și arbitraj din partea capitalismului; condamnarea luptelor de clasă și dreptul de a constitui asociații muncitorești.

Cauzele conflictului celor două clase muncitori și patroni sunt individualizate astfel:

Pentru că, suprimate în secolul trecut corporațiile artelor și meseriilor, fără să fie înființat nimic în locul lor, în același timp în care instituțiile și legile erau îndepărtate de spiritul creștin, s-a întâmplat că, puțin câte puțin, muncitorii au rămas singuri și fără apărare în mâinile lacome ale patronilor și ale unei necruțătoare concurențe.

Textul enciclicei afirmă că „o uzură devoratoare [și] (...) monopolul asupra producției și al economiei [au dus la impunerea] (...) mulțimii infinite de proletari a unui regim servil”¹⁶.

Indicațiile cuprinse în enciclică (reconstituirea „corporațiilor artelor și meseriilor”, recomandarea de a nu se înscrie în „societăți periculoase pentru religie”¹⁷) arată cât de clară este conștientizarea pericolelor pe care societatea industrială și conflictuală le reprezintă pentru conștiința oamenilor, precum și pentru condițiile materiale de viață ale acestora. La rezolvarea problematicii muncitorești pot să contribuie mult capitaliștii, dar și

---

¹⁵ Cf. V. POSSENTI, *Oltre l'illuminismo. Il messaggio sociale cristiano*, Edizioni Paoline, Cinisello Balsamo 1992, 176.

¹⁶ LEON AL XIII-LEA, Enciclica *Rerum Novarum*, 2.

¹⁷ LEON AL XIII-LEA, Enciclica *Rerum novarum*, 24.

muncitorii înșiși, prin intermediul instituțiilor, care trebuie să aibă îndatorirea de a oferi ajutoarele oportune celor care au nevoie¹⁸. În fața acestor pericole, se încearcă remedierea prin intermediul resurselor educației și al susținerii unui ambient creștin, nefăcând însă o analiză și o judecată a cauzelor materiale, precum și a mecanismelor sociale care au legătură cu industrializarea.

În ceea ce privește munca (văzută ca motiv de conflict între diferitele clase sociale), enciclica face precizarea că inițial omul și-a asumat-o ca o alegere liberă și plăcută; după căderea în păcat, munca a devenit o necesitate impusă ca ispășire și însoțită de suferință. „Pentru că ai ascultat vorba femeii tale și ai mâncat din pomul din care ți-am poruncit: «Să nu mănânci!», blestemat va fi pământul pentru tine! Cu osteneală să te hrănești din el în toate zilele vieții tale!” (*Gen 3, 17*) Consecințele grave ale păcatului original sunt dureroase, dificil de suportat și imposibil de evitat, oricât de multe eforturi ar investi oamenii. Astfel încât cei care promet săracilor o viață lipsită de suferințe și de griji, trăită într-o continuă odihnă și bunăstare, nu fac decât să înșele popoarele, să le ofere iluzii care vor genera rele mai mari decât cele prezente¹⁹.

Referitor la rezolvarea problemei muncitorești, cea mai mare greșeală care se comite este aceea de a considera clasele sociale ca fiind adversare în mod natural, ca și cum natura i-ar fi destinat pe bogați și pe săraci să se lupte între ei, într-un duel implacabil²⁰. Dimpotrivă, în mod similar coexistenței părților corpului uman (în ciuda diversității lor), care se dezvoltă în mod proporțional, tot astfel cele două clase sociale sunt destinate, în mod natural, să se armonizeze într-un echilibru perfect²¹. Această colaborare este impusă de necesitățile reciproce: capitalul are nevoie de muncă, iar munca nu poate fi realizată fără capital. Interdependența rodnică a claselor sociale generează ordine și frumusețe, însă conflictul continuu produce confuzie și lupte sociale violente.

Învățăturile creștine ale Bisericii – păstrătoare și interpret al adevărilor religioase – pot contribui la reconcilierea bogaților cu săracii, amintindu-le îndatoririle reciproce care derivă din respectarea dreptății sociale²². În tratarea problemei conflictului dintre capital și muncă, Papa Leon al XIII-lea a legat în mod decis și indivizibil discursul despre muncă de discursul despre stat văzut ca un *corp social* ai cărui muncitori, „nici mai mult, nici mai puțin decât bogații, sunt cetățeni prin drept natural, membri reali și

¹⁸ Cf. LEON AL XIII-LEA, Enciclica *Rerum novarum*, 50.

¹⁹ Cf. LEON AL XIII-LEA, Enciclica *Rerum novarum*, 9.

²⁰ Cf. LEON AL XIII-LEA, Enciclica *Rerum novarum*, 9.

²¹ Cf. LEON AL XIII-LEA, Enciclica *Rerum novarum*, 9.

²² Cf. LEON AL XIII-LEA, Enciclica *Rerum novarum*, 9.

evidenți”²³, și în care „activitatea muncitorilor este aceea care produce bogăție, [așadar] este drept ca guvernul să se intereseze de muncitor, făcând în așa fel încât el să participe într-o oarecare măsură la acea bogăție pe care el însuși o produce”²⁴.

Găsirea unui remediu problemei muncitorești presupune însă conlucrarea eficientă, cu măsură și înțelepciune, a autorității publice, a conducătorilor de state, a patronilor și bogaților, precum și a proletarilor înșiși, care sunt în mod direct interesați de găsirea unor soluții.

3. Datoria de dreptate socială

Reamintind textul Genezei, Papa Leon afirma că munca rămâne legată de suferință și de durere și condamnă utopiile care neagă această dură realitate. Oponându-se teoriei luptei de clasă, papa a afirmat complementaritatea capitalului și muncii, fiecare având nevoie de celălalt. În continuare, a enunțat datoriile muncitorilor, care sunt acelea de a-și realiza în mod corect munca, revendicările lor trebuind să evite violența. Reamintind învățătura Bisericii privind viața veșnică, Papa a afirmat că bogăția nu trebuie să fie considerată decât pentru beneficiile utilizării sale. Căutarea vieții veșnice și a paradisiului fiind prioritare pentru creștini, ea trece prin virtute și suferință, după exemplul lui Cristos. Papa le-a amintit apoi celor bogați că ei au obligația să-i dea cont lui Dumnezeu, judecătorul lor, într-un mod foarte strict, de utilizarea resurselor primite.

Obligațiile muncitorilor includ realizarea, în mod integral și fidel, a muncii la care s-au angajat prin contract, în mod liber și conform principiului dreptății. De asemenea, muncitorul nu trebuie să-i producă prejudicii patronului său, atât în ceea ce privește bunurile sale, cât și persoana acestuia. În apărarea propriilor drepturi, muncitorul nu trebuie să recurgă la fapte violente sau la răzvrătire. Tot astfel, muncitorul trebuie să evite asocierea cu instigatori și revoluționari, care îi pot întreține în mod dăunător speranțe false sau exagerate²⁵.

În ceea ce îi privește pe patroni, aceștia trebuie să respecte în muncitori demnitatea umană. Valorizând munca fizică și considerând-o nobilă, Papa Leon a protestat la adresa celor care nu o apreciază decât în funcție de puterea brațelor. Patronul are obligația de a se îngriji de interesele spirituale ale muncitorilor. În viziunea papei, în consecință, este interzis a impune lucrătorilor un efort care să le depășească forțele, sau care să fie în dezacord

---

²³ LEON AL XIII-LEA, Enciclica *Rerum novarum*, 24.

²⁴ LEON AL XIII-LEA, Enciclica *Rerum novarum*, 27; Cf. G. MANZONE, *La questione sociale nella Enciclica Rerum novarum*, 277.

²⁵ Cf. LEON AL XIII-LEA, Enciclica *Rerum novarum*, 10.

cu vârsta sau sexul acestora. De asemenea, patronii au obligația să ofere salarii echitabile, susținând chiar că ar fi o crimă strigătoare la cer aceea de a înșela muncitorii asupra prețului muncii proprii. Obligațiile patronilor și ale angajatorilor presupun a nu trata muncitorul ca un sclav, ci a-i respecta demnitatea persoanei, înnobilită și de cea de creștin.

În filozofia creștină, munca nu îl degradează pe om, ci îi conferă onoare, deoarece îi furnizează mijloacele oneste de a se întreține. Ceea ce este cu adevărat nedemn și inuman este a abuza de un om, considerându-l un simplu mijloc de câștig. Creștinismul cere să se țină cont de interesele spirituale ale muncitorului, de binele său sufletesc. În acest sens, patronii au obligația de a-i acorda muncitorului timpul suficient îndeplinirii îndatoririlor religioase, să nu îl expună tentațiilor, pericolelor de scandal și de nechibzuință, să nu-l înstrăineze de familie.

Îndatorirea principală a unui patron este aceea de a plăti fiecăruia salariul just. Deși există circumstanțe variate care influențează aprecierea corectă a unui salariu, Enciclica *Rerum novarum* reamintește faptul că atât legile umane, cât și legile divine condamnă exploatarea celor nevoiași și nefericiți, precum și obținerea de profituri pe baza sărăciei aproapelui. A nu plăti muncitorilor salariul convenit este o crimă strigătoare la cer: „Iată, plata pe care voi ați reținut-o de la lucrătorii care au secerat ogoarele voastre strigă, iar strigătele secerătorilor au ajuns până la urechile Domnului oștirilor” (*Iac* 5,4). Acest fragment din *Scrisoarea sfântului apostol Iacob* nu este un caz izolat în Sfânta Scriptură și se sprijină pe o întregă tradiție preluată de la evrei:

Să nu nedreptățești pe aproapele și să nu-l jefuiești. Plata muncitorului să nu rămână la tine până a doua zi (*Lev* 19,13). Să nu nedreptățești pe cel ce muncește cu plată, pe sărac și pe cel lipsit dintre frații tăi sau dintre străinii care sunt în pământul tău și în cetățile tale. Ci să dai plata în aceeași zi și să nu apună soarele înainte de aceasta, că el este sărac și sufletul lui așteaptă această plată; ca să nu strige el asupra ta către Domnul și să nu ai păcat (*Dt* 24,14-15). Vai de cel care își zidește casa din nedreptate și își face încăperi din fărădelegi, care silește pe aproapele său să-i lucreze degeaba și nu-i dă plata lui și care zice: „Am să-mi fac casă mare și odăi încăpătoare, am să fac ferestre, am să le căptușesc cu cedru și am să le vopsesc cu roșu!” Ai ajuns tu oare rege ca să te fălești cu palate clădite din lemn de cedru? Tatăl tău n-a mâncat oare și n-a băut? Israel a făcut judecată și dreptate și de aceea i-a fost bine. El a judecat pricina săracului și a nenorocitului și de aceea i-a fost bine. Oare nu aceasta înseamnă a mă cunoaște pe mine? – zice Domnul. Inima ta însă și ochii tăi caută numai la lucrul tău și la vărsarea sângelui nevinovat; caută să facă numai împilare și silnicie (*Ier* 22,13-17).

Cu privire la valoarea salariului, Papa Leon a afirmat că acesta nu valorează doar voința declarată a muncitorului în contract (aspectul legat de caracterul personal al muncii), ci și necesitatea obiectivă a muncitorului și a familiei sale. Atunci când Suveranul Pontif a subliniat caracterul necesar al muncii, se opune doctrinei liberale a salariilor, determinată în mod exclusiv de legea cererii și ofertei (valoarea muncii era un răspuns al condițiilor în funcție de care se stabilea contractul: era marfă supusă tranzacției). Pontiful a afirmat, în schimb, că nu există egalitate între plată și muncă: activitatea umană de lucru nu poate fi cuprinsă în logica pieței și a schimbului. Valoarea muncii trebuie să fie determinată, în afară de piață, de alți factori care nu depind de contract, cum ar fi legea civilă, sindicatele și legea naturală. Așadar, piața nu este criteriul suprem pentru a regulariza raporturile de muncă²⁶.

În determinarea retribuției muncii trebuie să se țină cont de exigențele dreptului natural²⁷. Dacă se acționează în mod diferit, se încalcă dreptatea socială. Criteriul de valoare al demnității tuturor persoanelor cere un standard etic de bază antecedent fiecărui contract. Asupra acestui punct, diferența dintre *Rerum novarum* și teoria economistă clasică, și apoi neoclasică, este netă: de fapt, și tradiția clasică, și cea neoclasică au încredere în piață, care va genera salarii capabile să promoveze scopul lor ultim (producția pentru clasici și consumul utilităților pentru neoclasiци). Nu este surprinsă ideea că piața poate produce salarii de mizerie care amenință producția și consumul. Aceasta este realitatea care a provocat intervenția statului pe piață pentru a contribui la o mai mare dreptate în acordarea salariilor²⁸.

Riscul este însă de a vedea munca umană doar în sensul termenilor de pasivitate și suportare, și nu în sensul termenilor de pozitivism, angajare, creativitate, autorealizare. Mai mult, există riscul de a detașa prea mult afirmația teoretică a demnității muncitorului de exigența și angajarea pentru schimbarea structurilor socio-economice care, de fapt, oprimă această demnitate, prin faptul că nu sesizează suficient legătura dintre lumea interioară și structurile externe și se limitează astfel la un discurs exclusiv spiritualist, pe de o parte, și materialist, pe de altă parte, separând opera muncii de persoană. Papa Leon a pus bazele angajării pentru realizarea drepturilor muncitorilor: un salariu care să garanteze viața demnă și libertatea, odihnă suficientă și pentru aspirațiile spiritului, libertatea de asociaționism sindical, participarea la bunăstarea comună a societății²⁹. Tot

---

²⁶ Cf. G. MANZONE, *Invito alla Dottrina sociale della Chiesa*, Borla Edizioni, Roma 2004, 128; cf. G. MANZONE, *La questione sociale nella Enciclica Rerum novarum*, 276.

²⁷ Cf. LEON AL XIII-LEA, *Enciclica Rerum novarum*, 17.

²⁸ Cf. G. MANZONE, *La questione sociale nella Enciclica Rerum novarum*, 276.

²⁹ Cf. G. MANZONE, *La questione sociale nella Enciclica Rerum novarum*, 278-279.

astfel, bogații trebuie să interzică orice violență, fraudă sau manipulare care ar putea păgubi economiile făcute de cel sărac, cu atât mai mult cu cât acesta este incapabil de a se apăra. Respectarea acestor îndatoriri ar fi suficientă pentru atenuarea luptelor de clasă³⁰.

4. Datoria carității

Biserica încurajează colaborarea claselor sociale, în termenii unei relații de prietenie socială³¹. Acest lucru ar putea fi realizat doar adoptând o perspectivă mai amplă asupra realităților terestre. Nu sunt posibile o înțelegere și o apreciere justă a valorii vieții pământești, dacă nu este considerată în mod real viața eternă. Excluderea vieții veșnice anulează orice noțiune de bine moral și întreaga creație devine un mister de nepătruns³². Adevărata viață a omului este în lumea de dincolo. Dumnezeu nu ne-a creat pentru lumea aceasta trecătoare și fragilă, ci pentru bunurile cerești și eterne, și ne-a dat pământul ca loc de exil, nu ca destinație finală. Ceea ce contează pentru dobândirea fericirii eterne nu constă în deținerea sau absența bunurilor pământești, ci în justa sau injusta utilizare a acestora. Încercările vieții, acceptate pentru și alături de Cristos în suferință, pot să ne dobândească virtuți și merite. „Dacă îndurăm cu răbdare împreună cu el, vom și domni împreună cu el. Dacă îl renegăm, și el ne va renega” (2Tim 2,12). Luând asupra sa greutatea crucii, Isus ne-a făcut suferința mai ușor de suportat și a înzestrat-o cu harul său și cu promisiunea unei recompense: „Căci necazul nostru de acum, ușor și trecător, ne aduce nouă, mai presus de orice măsură, slavă veșnică covârșitoare” (2Cor 4,17).

Bogații acestei lumi sunt avertizați că bogățiile acestei lumi nu numai că nu sunt în măsură să îi elibereze de durere, ci reprezintă mai ales un obstacol pentru dobândirea fericirii veșnice³³. „Atunci Isus le-a spus discipolilor săi: «Adevăr vă spun: greu va intra un bogat în împărăția cerurilor. Din nou vă spun: mai ușor este ca o cămilă să treacă prin urechea acului, decât ca un bogat să intre în împărăția lui Dumnezeu»” (Mt 19,23-24). Bogații trebuie să se teamă de cuvintele lui Isus, deoarece va veni o zi în care vor da socoteală de modul în care și-au folosit averile: „Dar, vai vouă, bogaților, pentru că vă primiți mângâierea. Vai vouă, celor care sunteți sătui acum, căci veți suferi de foame. Vai vouă, celor care râdeți acum, căci veți boci și veți lăcrima” (Lc 6,24-25).

³⁰ Cf. LEON AL XIII-LEA, Enciclica *Rerum novarum*, 10.

³¹ Cf. LEON AL XIII-LEA, Enciclica *Rerum novarum*, 11.

³² Cf. LEON AL XIII-LEA, Enciclica *Rerum novarum*, 11.

³³ Cf. LEON AL XIII-LEA, Enciclica *Rerum novarum*, 11.

Referitor la folosirea bogățiilor³⁴, Doctrina socială a Bisericii face distincția dintre justa posesie a bogățiilor și folosirea lor legitimă. În ceea ce privește posesia bunurilor, dreptul la proprietate privată este un drept natural, iar exercitarea acestui drept este, mai ales în viața socială, nu numai un lucru permis, ci chiar absolut necesar³⁵.

Folosirea legitimă a bunurilor prevede ca omul să nu posede bunurile externe ca fiind proprii, ci comune, astfel încât să le poată împărți cu ușurință celor care au nevoie³⁶. În caz de extremă necesitate, a-l sprijini pe cel nevoiaș este o datorie impusă de dreptate. Dacă sunt satisfăcute nevoile proprii și cele ale familiei, a oferi celor nevoiași ceea ce prisosește este un fapt nu de dreptate, ci de caritate, ce nu poate fi solicitat pe cale juridică.

Celor bogați în veacul de acum, poruncește-le să nu se semețească, nici să-și pună nădejdea în bogăția cea nestatornică, ci în Dumnezeu cel viu, care ne dă cu belșug toate, spre îndulcirea noastră, / Să facă ce e bine, să se înavuțească în fapte bune, să fie darnici, să fie cu inimă largă, / Agonisindu-și lor bună temelie în veacul viitor, ca să dobândească, cu adevărat, viața veșnică (*1Tim 6,17-19*). De aceea, dați de pomană cele din interior și, iată, toate vor fi curate pentru voi (*Lc 11,41*).

Caritatea creștină, deși nu este reglementată de legislația umană, intră sub incidența legii și a judecății lui Cristos, care ne-a insuflat generozitatea de a oferi: „În toate privințele v-am dat o pildă și v-am arătat că, lucrând astfel, trebuie să ajutați pe cei slabi și să vă aduceți aminte de cuvintele Domnului Isus, care însuși a zis: «Este mai fericite să dai decât să primești»” (*Fap 20,35*). Cristos ne va judeca pentru caritatea pe care am manifestat-o sau pe care am refuzat-o celor aflați în nevoi: „Iar regele le va spune: «Adevăr vă spun: tot ce ați făcut unuia dintre frații mei cei mai mici, mie mi-ați făcut»” (*Mt 25,40*).

În concluzie, se poate afirma că oricine a primit de la Dumnezeu mai multe bunuri materiale sau spirituale, le-a primit cu scopul de a le folosi pentru propria perfecționare, dar în același timp ca ministru al Providenței divine, în ajutorul aproapelui³⁷.

Enciclica *Rerum novarum* face precizări referitoare la datoriile celor săraci și ale muncitorilor³⁸. Biserica ne învață că în fața lui Dumnezeu nu sunt rușinoase nici sărăcia, nici necesitatea de a trăi din muncă. De altfel, Isus Cristos a confirmat acest adevăr prin însuși exemplul său: fiind bogat, s-a făcut sărac (cf. *2Cor, 8, 9*); fiind Dumnezeu, a vrut să fie considerat fiul

³⁴ Cf. LEON AL XIII-LEA, Enciclica *Rerum novarum*, 12.

³⁵ Cf. TOMA DE AQUINO, *Sum. Theol.*, II-II, q.66 a.2.

³⁶ Cf. TOMA DE AQUINO, *Sum. Theol.*, II-II, q.66 a.2.

³⁷ Cf. LEON AL XIII-LEA, Enciclica *Rerum novarum*, 12.

³⁸ Cf. LEON AL XIII-LEA, Enciclica *Rerum novarum*, 13.

unui tâmplar (cf. *Mc* 6,3); de asemenea, cea mai mare parte a vieții sale și-a petrecut-o muncind. Pornind de la acest exemplu, se poate ușor deduce faptul că adevărata demnitate și măreția omului provin din practicarea virtuților. Acestea pot fi practicate în aceeași măsură și de către cei mari, dar și de cei mici, de către cei bogați, precum și de către cei săraci sau proletari. Răsplata fericirii veșnice este rezervată faptelor de virtute, indiferent de cine le înfăptuiește.

Din cuvintele Sfintei Scripturi se observă faptul că Dumnezeu are o pre-dilecție specială față de cei năpăstuiți: Isus îi numește fericiți pe cei săraci (cf. *Mt* 5,3) și îi invită la sine pe cei copleșiți de încercări (cf. *Mt* 11,28). Aceste adevăruri diminuează orgoliul celor bogați și îi încurajează în încercări pe cei oprimați, insuflând mărinimie și modestie în inimile tuturor. Astfel sunt reduse distanțele și se reușește chiar o colaborare între diversele clase sociale.

Enciclica *Rerum novarum* nu poate fi considerată un manifest părtinitor, prin principiile expuse, pentru că, stabilindu-se ca un arbitru *super partes*, Papa Leon nu a uitat să recheme ambele clase la respectarea propriilor drepturi și, mai ales, datorii: muncitorilor le-a amintit obligația de a presta munca ce le era încredințată în schimbul unei juste compensații, în timp ce patronilor le-a adresat de asemenea avertismentul de a respecta în persoana muncitorului demnitatea persoanei umane și de a-l retribui în raport cu adevăratele nevoi ale statutului său și ale muncii prestate.

5. Spiritul de solidaritate și fraternitate creștină

Deoarece pe fața fiecărui om strălucește ceva din gloria lui Dumnezeu, demnitatea fiecărui om în fața lui Dumnezeu constituie fundamentul demnității omului în fața celorlalți oameni³⁹. Mai mult, aceasta este fundamentul ultim al egalității și al fraternității radicale dintre oameni, indiferent de rasă, națiune, sexul, originea, cultura sau clasa lor socială. Numai recunoașterea demnității umane poate face posibilă creșterea comună și personală a tuturor (cf. *Gen* 2,1-9). Unei egalități a recunoașterii demnității fiecărui om și a fiecărui popor trebuie să-i corespundă conștiința că demnitatea umană va putea fi apărată și întărită numai în forma comunitară, din partea întregii omeniri⁴⁰.

Diversele clase sociale, supunându-se legilor evanghelice, nu vor fi legate doar de o simplă prietenie, ci vor experimenta o profundă iubire fraternă⁴¹,

³⁹ Cf. CONCILIUL AL II-LEA DIN VATICAN, Constituția pastorală *Gaudium et spes*, 29.

⁴⁰ Cf. CONSILIUL PONTIFICAL PENTRU DREPTATE ȘI PACE, *Compendiu de Doctrină Socială a Bisericii*, 145.

⁴¹ Cf. LEON AL XIII-LEA, Enciclica *Rerum novarum*, 14.

ce este fundamentată pe faptul că toți oamenii provin de la Dumnezeu, Tatăl comun. În același timp, toți oamenii tind către Dumnezeu, ca Țel suprem, deoarece doar în El există fericirea adevărată și absolută. Fiind răscumpărați de către Cristos, toți oamenii și-au redobândit demnitatea de fii ai lui Dumnezeu, uniți printr-o profundă legătură de fraternitate, dar și demnitatea de frați ai lui Isus, „primul născut între mulți frați” (*Rom 8,29*). Astfel, toate bunurile naturii și toate comorile harului aparțin întregului neam omenesc: „Dacă sunteți fii, sunteți de asemenea moștenitori: moștenitori ai lui Dumnezeu, co-moștenitori ai lui Isus Cristos” (*Rom 8,17*).

Fraternitatea creștină este și consecința firească a faptului că toate bunurile materiale reprezintă un patrimoniu comun al umanității. Omul „a fost rânduit domn peste toate făpturile pământului, pentru a le stăpâni și a le folosi, slăvindu-l pe Dumnezeu. Ce este omul, de îți amintești de el, sau fiul omului, de îi porți de grijă? L-ai făcut cu puțin mai prejos decât îngerii, cu mărire și cu cinste l-ai încununat și l-ai rânduit peste lucrarea mâinilor tale. Toate le-ai așezat sub picioarele lui”⁴². Dacă idealul evanghelic al fraternității creștine ar fi considerat important în lume, ar înceta toate neînțelegerile și ar fi instaurată pacea⁴³.

Concluzii

În noul context social, politic și cultural creat de revoluția industrială, Biserica a recunoscut necesitatea de a interveni într-un mod nou: *res novae* pe care le aduceau respectivelor evenimente constituiau o provocare pentru învățătura sa, deoarece impuneau un nou discernământ al situației, precum și o ocazie pentru o grijă pastorală deosebită față de oameni. Ca răspuns la problema socială, Papa Leon al XIII-lea a promulgat prima enciclică socială – *Rerum novarum* –, document în care a analizat *problema muncitorească* în toate aspectele sale sociale și politice, pentru ca, astfel, să poată fi evaluată adecvat în lumina principiilor doctrinare bazate pe revelație, pe lege și pe morala naturală. Enciclica *Rerum novarum* a reprezentat începutul oficial al doctrinei sociale a Bisericii, deoarece a pus pentru prima oară în lumină termenii fundamentali ai noii civilizații – societatea industrială –, având în același timp meritul de a aduce în conștiința comunitară a Bisericii situația conflictuală a noului context social și încercarea de a oferi soluții eficiente în mod sistematic.

---

⁴² CONCILIUL AL II-LEA DIN VATICAN, Constituția pastorală *Gaudium et spes*, 12.

⁴³ Cf. LEON AL XIII-LEA, Enciclica *Rerum novarum*, 14.

Bibliografie

- BAZZICCHI O., Cent'anni di Rerum Novarum (1891-1991), AVE, Roma 1991.
- CONCILIUL VATICAN II, Constituția pastorală *Gaudium et spes*, EV 1/1450.
- CONGREGAȚIA PENTRU EDUCAȚIE CĂTOLICĂ, *Orientamenti per lo studio e l'insegnamento della dottrina sociale della Chiesa nella formazione sacerdotale*, 32, Tipografia Poliglotta Vaticana, Roma 1988.
- CONSILIUL PONTIFICAL PENTRU DREPTATE ȘI PACE, *Compendiu de Doctrina Socială a Bisericii*, Editura Sapientia, Iași 2007.
- CURRAN C., „A century of Catholic social teaching”, în *Theology today*, nr. 48, Princeton Theological Seminary, Princeton 1991, 154-169.
- DELLA BALDA G., *Leone XIII. Il Papa, guardia inflessibile del passato, che ha accennato l'avenire al mondo*, Edizioni Graphe.it, Manocalzati 2010.
- FROSINI G., *Il pensiero sociale dei Padri*, Queriniana, Brescia, 1996.
- LEON AL XIII-LEA, Enciclica *Rerum novarum*, în *Acta Leonis XIII*, 11 (1892), 98-144; în *Lettres Apostoliques de S.S. Léon XIII, Encycliques, Brefs, etc., Texte latin avec la traduction française en regard* (5 vol.), Paris 1894, vol. III.
- MANZONE G., *Invito alla Dottrina sociale della Chiesa*, Borla Edizioni, Roma 2004.
- , „La questione sociale nella Enciclica *Rerum novarum*”, în *Lateranum*, LXXVI, Pontificia Università Lateranense, Roma 2010 (2), pp. 267-284.
- MĂRTINĂ I., *Doctrina socială a Bisericii*, vol. I, Editura Universității din București, București 2006.
- PICCIAREDDA S., „La recezione internazionale del Pontificato di Leone XIII”, în S. PICCIAREDDA – V.V. ALBERTI, *Il mondo di Leone XIII. L'incontro della Chiesa con il XX secolo*, Liberal edizioni, Roma 2006, 9-146.
- POSSENTI V., *Oltre l'illuminismo. Il messaggio sociale cristiano*, Edizioni Paoline, Cinisello Balsamo 1992.
- SÎRGIH D., „Unele considerații privind problema inițierii democrației creștine în Franța”, în *Studia Universitatis, Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova*, Seria Științe umaniste, 10(40) (2010) 61-69.
- TOMA DE AQUINO, *Sum. Theol.*, II-II, q.66 a.2.
- TOSO M., *Famiglia, Lavoro e Società*, Las, Roma 1994.